

1996), ki pa upošteva zgolj zvonike iz hrvaškega dela Istre. Osebnostno obarvan pristop novinarja in publicista se kaže tudi v lastnoročnih risbah zvonikov, pa v hudo-mušnih imenih, s katerimi jih opisuje (npr. Mali, v so-seščini največjega - za vodnjanski zvonik), knjižica pa je izšla v samozaložbi.

Il campanile istriano je po obsegu in vsebinsko še skromnejša knjižica iz l. 1955, ki predstavlja samo 30 (izbranih) zvonikov iz celotne Istre; upošteva tudi otoka Cres (Osor) ter Lošinj. Sentimentalno obarvano besedilo Elio Predonzani posveča opisu zvonika kot nekakšnega simbola tragedije istrskih Italijanov. Na koncu lahko samo še obžalujemo, da se Anton Gnirs v svojem delu o zvonovih (Alte und neue Kirchenglocken, Dunaj, 1917) ni posvetil tudi zvonikom. Zelo natančno kataloško obdelavo, iz katere je razvidno, kdaj je katera od istrskih cerkva dobila nove zvonove, zaključil s kronološkim seznamom za obdobje od leta 1317 do 1910.

Knjiga Milotti Bertoni je nam historično gradivo predstavi na faktografski način, brez oplešav, kakršne so značilne za poljudno-znanstvena dela (npr. dr. Ivana Sedeja Sto najlepših cerkva na Slovenskem, Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem). Preglednost podajanja, skice oz. zemljevidi ter kvalitetno (zvečine novo in predvsem barvno) slikovno gradivo z veliko detajli gotovo prispevajo k temu, da po knjigi sežejo manj zahtevni bralci.

Sestavni del knjige je vsem Istranom posvečena narečna pesem, ki dodaja iracionalno, čustveno noto. Morda bi prav na tem področju lahko iskali odgovore na to, zakaj za slovenski prevod (tudi delni) doslej še nihče ni pokazal zanimanja. V pričujoči izdaji je besedilo v celoti prevedeno tudi v angleščino.

Lili Bojanić

Eugenio Garin: SPISI O HUMANIZMU IN RENESANSI.
Studia humanitatis, ŠKUC, Filozofska fakulteta,
Ljubljana 1993, 211 strani

Eugenio Garin spada s svojim obsežnim opusom med tiste zgodovinarje, ki so z novimi metodami zgodovinskega dela stopili korak naprej in renesančno kulturo iz predmeta slepega občudovanja spremenili v neizčrpen vir zgodovinskih, socioloških in drugih vprašanj. Odgovori na ta vprašanja so se kot raznobarvni kamenčki sestavljali v mozaik, ki je nenadoma ponudil povsem drugačno sliko obdobja, znanega kot renesansa. Le-ta postane čas, ko je nenadoma konec domačega in udomačenega univerzuma, ki je tako lepo prirejen srednjeveškemu človeku in je bil delo sholastičnih filozofov, začne se čas iskanja novih poti. Nova kultura se zave dejstva, da je s padcem starih idolov potrebno odgovoriti na vprašanja, ki jih je sama postavila pod vprašaj.

Spisi o humanizmu in renesansi je zbornik nekaterih glavnih sklopov Garinovega strokovnega zanimanja; posamezna poglavja so prevzeta iz njegovih knjig "Medioevio e Rinascimento" (Srednji vek in renesansa) in "Scienza e vita civile del rinascimento" (Znanost in meščansko življenje v italijanski renesansi), dodano pa je še izredno zanimivo in slikovito napisano poglavje o grofu Giovanniju Picu della Mirandola iz prvega dela Garinove Zgodovine italijanske filozofije.

Če govorimo o renesansi kot o enem samem velikem vprašanju, potem je razumljivo, da so že humanisti sami dali cel kup različnih interpretacij renesanse. Prav takrat je namreč človek doživel, da so se spremenila obzorja njegovega najresnejšega raziskovanja, to pa je povzročilo smrt stare podobe sveta in stare filozofije. Sceloma se je spremenilo gledanje na življenje in kulturo, konec je bilo gotovosti, začelo se je iskanje v smer, ki še ni bila popolnoma jasna, to pa zato, ker je podoba svobodnega človeka stala na meji uničenja sleherne smeri in vnaprej določene forme. Ko se je Marsilio Ficino prek Lukrecija soočil z novo, neskončno naravo, kjer človek po svojem bistvu nima nikakršne prerogative in ko je to brezbriznost našel tudi pri Aristotlu in Averroesu, se je obupan obrnil na Platona in Plotina, ki naj bi mu vrnila upanje in potolažila nemir, ki ga je obšel. Alberti se navdušuje nad človekom - ustvarjalcem. Graditelj novega sicer ni prepričan o tistem kar dela, a se zaveda odgovornosti in tveganja, saj spreminja svet, ki ga pozna, v nekaj novega. Zaveda se, da ruši blagodejni in lepo urejeni svet metafizikov in pomirjujoči svet bogov ter da bo moral odgovoriti na nešteta vprašanja, ki bodo tako ostala brez odgovora. Pico della Mirandola natančno opredeli prevratniški naboj nove podobe človeka, čigar bistvo je v njegovi neodvisnosti do sleherne vnaprej določene forme in vrste.

Izvimi ton je renesansa dobila z bojem proti sholastični filozofiji, ki je v svojih zadnjih konsekvencah neredko segla do uničenja človeka in človekove dejavnosti. V zgodovini kot božjem načrtu namreč ni prostora ne za človeka, ne za njegova dejanja. Humanistični avtorji so se zato skušali opredeliti tudi do zgodovine. Bruni, Palmeri, Machiavelli in Guicciardini, vsi ti florentinski zgodovinarji, vajeni političnega delovanja, državniki in ambasadorji, guvernerji provinc, so k zgodovini prišli prek konkretnega izkustva življenja v državi. Doživeli so občutek, ko so bile njihove odločitve v določeni situaciji odločilne, obenem pa so bili sposobni primerjati svoja dela z deli drugih. Preučevanje zgodovine je tako postalo pomembno zlitje izkustva in razuma. Rodila se je zgodovina kot kritična zavest o sebi in drugih, zavest o sebi in drugih v svetu, ki so ga zgradili ljudje in kjer se je povsod dalo spoznati človeško delo. Človeško zgodovino je torej ustvarjal človek. Simbol renesanse tako ni več Prometej, vkle-njeni modrec, ki dviguje uporni obraz proti Bogu, kateri

ga tipinči zaradi dobrega dela, ki ga je Prometej storil. Humanisti imajo raje krepkega in neotesanega Herkula, ki je stalno v konfliktu z bogovi in ljudmi, oblastjo in svobodo.

Delo florentinskih kanclerjev ali bolj natančno notarjev, ki so skrbeli za zunanjepolitične odnose, je bilo težko in je zahtevalo pravno načitanost, politični čut in diplomatsko spretnost, pa tudi psihološko pronicljivost, literarno učinkovitost in propagandistično sposobnost. Ti stalni državni tajniki za zunanje zadeve so predstavljali istočasno tudi element politične kontinuitete ob hitri menjavi vrhovnih magistratur v republiki. Zato ni čudno, da se je Garin lotil podrobne analize dela teh kanclerjev, in sicer od Salutatija, ki je na to mesto prišel leta 1375, pa do Bartolomea Scaie, ki je to funkcijo obdržal tja do konca 15. stoletja. Kmalu postane jasno, da je florentinska kultura 14. in 15. stoletja nabita z politiko, področjem, kjer se je humanizem - poleg v umetnosti govora, logike in retorike - najhitreje uveljavil. Humanistični nauk tako ni prišel z univerzitetnih kateder, njegova katedra je bil Palazzo della Signoria v Firencah, njegovi učitelji pa prav kanclerji republike.

Coluccio Salutati je v boju proti Giannu Galeazzu in papežu Gregorju XI. razvil podobo Firenc kot dediča antičnega Rima, kot branik svobode za vsa ljudstva Italije. Firenze s tem postanejo idealna domovina ljudi. To podobo nato razpošlje v državnih in zasebnih pismih na vse konce sveta. V svojih poslanicah meša kulturo s politiko in poudarja pomembnost trgovine. Pri tem mu pomaga antika, ki mu služi kot vir, iz katerega črpa modrost za sedanjost in prihodnost. Zlasti poudarja, da je v svobodnih mestih suveren ljudstvo, mirno in učeno, ki se izogiba vseh konfliktov, a prime za orožje, če je ogrožena njegova svoboda in sploh ideja o svobodi, ki jo širi v svet. Sviri tudi pred tiranijo, ki se porodi, ko oblast ne spoštuje več volje tistih, ki jim vlada.

Naslednji kancler, Leonardo Bruni d'Arezzo, razvija naprej temeljne ideje o svobodi, ki mu jih je vcepil njegov učitelj Salutati. Njegovo temeljno načelo postane ohranjanje enakosti in enakopravnosti med višjimi in nižjimi sloji prebivalcev Firenc. Republika tako bolj kaznuje močnejše in bolj pomaga šibkejšim. Odtujenost od ljudi in družbe po njegovem mnenju povzroča nesmisle, zato so mu stiki zelo pomembni.

Bruni je priča vzpona Cosima de Medici, ki ga vidi kot začetnika tiranije. Republikanske magistrature so se namreč začele spreminjati v prazno formo, pa tudi kanclerjeva funkcija je izgubljala svojo politično veljavo. Ko je Bruni umrl, ga je nasledil ser Filippo Peruzzi, ki pa je bil izgnan, ker ni hotel, da se vlada tako, kot so si to želeli mogočniki. Cosimo de Medici je na položaj kanclerja postavil svojega prijatelja Carla Marsupinija. Njegova naloga je postala prevajanje odlokov v lepo latinščino. Tudi njegove naslednike postavljajo Medicejci, saj se je središče politike premaknilo iz Palazza

della Signoria v hišo Medicejcev, glavni protagonist politike pa je bil Lorenzo de Medici. Florentinski intelektualci niso bili več odločilni dejavnik politike, temveč le še dvorjani.

Kakšno je bilo idealno mesto v renesansi? Srednjeveško mesto, zgrajeno na hitro, brez načrtov, brez osnovnih higienskih norm, z ozkimi uličicami in prenatrpanostjo, dobi konkurenta v urejenem antičnem polisu. V tem spopadu starega in še starejšega vzklije novo mesto, mesto svetlobe, lepote, funkcionalnosti in reda, mesto, ki popolnoma ustreza novi človeški naravi. V Firencah je vse na svojem mestu. Poveljniški most je v Pallazu della Signoria in v templju. Hiše so obrnjene pravilno, ulice pa se v krogu oddaljujejo od centra mesta navzven. Skozi mesto teče reka, ki pripomore k čistoči, za varnost pa skrbi v tistih razburkanih časih prepotrebno obzidje. V 15. stoletju pa se podoba mest spremeni. Na oblast pridejo bogati meščani in središča mest se selijo iz Palazza v njihove vile. Mesto začne kazati razredne razlike, zidovi in zgradbe se prilagodijo politični situaciji. Tisti, ki je v mestu glavni, ima nad njim tudi fizični nadzor.

Humanisti so v renesansi komunicirali s pomočjo pisa in govora. Če hočemo najti zgledne strani te dobe, tiste, ki so v izrazu najgloblje, moramo seči po delih, v katerih je viden ves človeški angažma nove civilizacije. To so razna pisma, traktati, govori, avtobiografski zapiski, v katerih se avtor angažira ob konkretnem primeru, ki ga je razveselil, razjezil, spodbodel, užalostil... Poliziano je poudarjal dve tipični literarni formi: dnevnik in popotni opis redno prevzemata obliko pisma prijatelju - epistole, traktati z moralno politično ali filozofsko tematiko pa so se po navadi pisali v obliki dialoga. Tako Salutati kot Bruni ponujata odlične zglede prepleta literature, politike in proze, ki močno odmevajo v načitani in izobraženi družbi.

Retorika je bila v humanizmu pomembna zato, ker je bil govor edini način, kako prodreti v človeškega duha in ga brez nasilja pripraviti do tega, da se usmeri k cilju, ki bo koristen za vse. Beseda spoštuje svobodo človeškega duha, obenem pa ga vzgaja, boljša in prenavlja. Patrizi je bil mnenja, da povsod tam, kjer še ni trdnih zakonov in definiranih struktur, kjer vprašanji ni mogoče rešiti z deduktivno logiko, kraljuje retorika. Z vzponom ljudske republike se začne vzpenjati tudi retorika, njen vzpon pa se konča na dvoru, kjer oratorji postanejo okinčani in nepotrebni zaradi uveljavitve trdnih zakonov.

In kako človek komunicira z naravo, kako jo spreminja, se vključuje v igro njenih zakonitosti? To lahko stori s pomočjo magije in astrologije. V magičnem delovanju se namreč skriva božanska sila človeka, saj le ta dojame skrivni ritem stvari, postane poet, ki svojih del ne piše na papir, ampak vpisuje resnične stvari v veliko in živo knjigo univerzuma. Tisto, kar je bilo prej preganjano, eksorcirano, obsojano kot brezbožno in

diabolično, se zdaj pomakne v prvi plan ter razkrije svojo plodnost. Ostra diskusija o pravi in lažni alkemiji, pravi in lažni magiji se pojavi v renesansi zato, ker intuicija pravi, da je tu nova pot, ki bo človeku odprla pot do gospostva nad naravo. Ta volja po povezovanju vsega, čemur Cerkev prej nasprotuje, pokaže globino renesančnega preloma. Univerzum je ves živ, ves iz skritih sozvočij, nasejjen z duhovi, je križanje znakov skritih pomenov, beseda ima različne odjke in resonance, govori z znaki v različnih govoricah, na sredi vsega tega pa stoji človek, čudovito spreminjajoče se bitje, ki zmore izreči vsako besedo, pregnesti vsako stvar, narisati vsak znak, odgovoriti na vsak klic.

Medtem skušajo astrologi prek zvezd, ki jih imajo za božje služabnike, odkriti božja pota, jim slediti in tako priti v kontakt z Bogom samim.

Zadnji trije Garinovi prispevki so posvečeni trem velikim humanistom, ki so s svojimi deli pomembno vplivali na tok renesančne miselnosti.

Marsilio Ficino s svojim obširnimi opusom močno vpliva na Evropo, saj s študijami Platona in Plotina dokazuje obstoj Boga, nesmrtnost duše in resnico, ki obstaja v krščanstvu. O njegovi metafizični koncepciji lahko govorimo kot o lepi pravljici, ki naj bi potolažila grozo ob teku časa, ki odbija sekunde in nas sili v neznanost, v smrt. Averroes mu ni všeč, ker zanika nesmrtnost duše, tudi fizikalni Aristotel mu ne ustreza, še manj pa posvetni Epikur. Ficino za svojega duhovnega očeta razglasi Cosima de Medici, zato se Garinu zdi nekoliko lizunski, ima ga za prvega velikega filozofa dvorjana, z nalepotičenim in izbranim stilom.

Zato pa se vidi, da goji Garin do Giovannija Pica della Mirandola prav poseben odnos. Navsezadnje je svojo prvo zrelo objavo, knjigo, ki je takoj zbudila pozornost strokovne javnosti, posvetil prav njemu (Giovanni Pico della Mirandola, Le Monnier, Firenze 1937).

Pico della Mirandola se nam tako predstavi kot zagrizen učenec, ki diskutira z vsemi velikimi možmi tistega časa in niha med različnimi potmi. Ukvarja se tako z Aristotelom in Averroesom, kot tudi s Platonom in Plotinom. Ugotovi, da je pri njih oblika nasprotna, bistvo pa je vendarle skladno. Ta skladnost, concordia, ga začne obsedati, zato se odloči, da bo organiziral veliko srečanje učenjakov v Rimu, ki naj bi razglasili filozofski mir, slogo filozofov, ta pa bi bila zmožna pobratiti vse misleče človeštvo.

Sreča se s kabalo in začne pisati teze, ob katerih bi diskutanti diskutirali o spravi. Vseh je devetsto in so pod močnim vplivom hebrejske gnoze (kabale). Cerkev vidi v teh tezah določene nejasnosti, zato papež Inocenc VIII. ukazuje prekiniti diskusijo in imenuje komisijo, ki naj bi jih pregledala. Ta se odloči, da mora Pico pojasniti sedem trditev. Vendar le-ta napiše svojo "Apologijo", v kateri brani pravico do mišljenja, svobodnega raziskovanja, kabala mu pomeni dovoljeno interpretacijo spisov, magija pa znanost o naravi. Papež zdaj obsodi vse

teze, in Pico mora zbežati v Francijo. Nato se z dovoljenjem Lorenza de Medici vrne v Firence, kjer iz hebrejščine prevede Joba in filozofski roman Ibn Tufaila. Izda svoje novo delo Heptaplus, kabalistični komentar stvarjenja, seznanen pa se tudi z upornim dominikancem Girolamom Savonarolo, ki nanj napravi močan vtis, saj si prav tako kot on želi prenove na številnih področjih. Mir filozofov in mir duhov mu še vedno pomenita temelj univerzalne pomiritve. Njegovo misel bi lahko poimenovali tudi "potovanje uma k Bogu".

Da Leonardo da Vinci zaključuje to knjigo o renesansi, ni naključje. Leonardo v "Atlantskem kodeksu" sam priznava, da je prišel pozno in da se bo ukvarjal z drobtinicami, ki jih drugi niso hoteli. Bolj kot novator, začetnik eksperimentalne znanosti in racionalne mehanike se Garinu zdi vesten nabiralec, ki je v srednjem veku iskal in pobiral stvari, ki so mu koristile pri njegovih teorijah. Je izreden opazovalec, tehnik in inženir, na znanstvenem področju poglobi plodne teze, ki jih je že našel v formulirani obliki, na filozofskem področju pa ostaja pri variranju splošno razširjenih tem.

Za konec naj povem, da se mi zdi ta izbor del, ki naj bi predstavil Garina tudi slovenskemu bralec, odličen, prevod iz italijanščine pa ne okrne bogatega in slikovitega Garinovega jezika. Čeprav tanjša, knjiga kvaliteto prav nič ne zaostaja za Chastelovo "Il Sacco di Roma" in Tenentijevim "Občutjem smrti in ljubeznijo do življenja v renesansi", ki sta prav tako izšli pri založbi Studia humanitatis. Vse tri nam nudijo temeljno znanje o renesansi, odgovarjajo na številna vprašanja in nam dajejo v ponoven razmislek stvari, za katere smo mislili, da so nam že jasne.

Jure Gombač

Renata Hace Citra: CAROLUS L. CERGOLY SERINI DIETRO LE QUINTE DELLA PAGINA. Zagreb, Istituto Italiano di Cultura / Rijeka, EDIT, 1996, 116 pagine.

A dieci anni dalla scomparsa, finalmente esce la prima monografia sul poeta e scrittore triestino; un volume di agevole lettura e tuttavia estremamente completo nell'analisi dell'opera e della personalità cergoliana.

La causa di questo prolungato silenzio è da ricondurre, secondo l'autrice, ad una errata interpretazione artistica e politica della figura di Cergoly, che ha provocato una vera e propria rimozione del poeta a livello cittadino ed italiano.

In una Trieste diventata simbolo dell'unità nazionale e in cui l'appartenenza nazionale venne a porsi come catalizzatore della vita politica e culturale, infatti, gli atteggiamenti politici ed artistici del poeta (che partecipò alla guerra partigiana nelle formazioni di Tito